

Hz. Peygamber Döneminde Bir İletişim ve Haberleşme Aracı Olarak Mektup

Letter as a Contact and Communication Tool in the Time of the
Prophet

Feridun TEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve
İslam Tarihi Anabilim Dalı

Asst. Prof., Ordu University, Faculty of Theology, Department of
Islamic History, Ordu / Türkiye

fetekinli08@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5435-1792

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 4 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Mayıs / May 2023

DOI: [10.53683/gifad.1260093](https://doi.org/10.53683/gifad.1260093)

Atf / Citation: Tekin, Feridun. "Hz. Peygamber Döneminde Bir İletişim ve Haberleşme Aracı Olarak Mektup / Letter as a Contact and Communication Tool in the Time of the Prophet". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 12/24 (Temmuz/July 2023/2): 510-535

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.
Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr
Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İletişim ve haberleşme insanlar arasında yer alan bir olgudur. Bu maksatla insanlar değişik zamanlarda farklı haberleşme vasıtalarını kullanmak suretiyle iletişime geçmişlerdir. Bu sayede önemli bilgi ve belgeler karşı tarafa ulaştırılmıştır. Geçmişte farklı iletişim vasıtaları kullanılsa da mektup önemli ve etkin bir haberleşme kaynağı olmuştur. Mektup yoluyla peygamberler, devlet başkanları veya kabile liderleri diğer devlet ve beldelere haberler gönderdiği gibi kendilerine de haberler ulaşmıştır. Rasûlullah (s) risaleti boyunca mektubu etkin bir şekilde kullanmıştır. O hem İslâm'ı tebliğ hem de diğer konularda mektuptan istifade etmiştir. Hz. Peygamber'in yaşadığı devirde önemli devletlere gönderdiği mektuplar malumdur. Rasûlullah (s) İslâm'ı tebliğ dışında farklı gerekçelerle mektuplar kaleme almış, başta devlet başkanı olmak üzere, vali, komutan, idareci ve diğer insanlara mektuplar göndermek suretiyle onlarla iletişime geçmiştir. Çalışmamızda Rasûlullah'ın (s) iletişim ve haberleşme gayesiyle yazdırıp gönderdiği ve kendisine gönderilen mektuplar incelenmiştir. Makalemizde tarafların kullandığı iletişim diline ayrıca dikkat edilmiştir. Çalışmamızda mektupların yazılı olduğu ilk kaynaklardan istifade edilmiş, alanla ilgili güncel çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Peygamber, İletişim, Haberleşme, Mektup.

Abstract

Contact and communication is a phenomenon that takes place between people. For this purpose, people communicated at different times by using different means of communication. In this way important information and documents were delivered to the other party. Although different means of communication were used in the past, the letter has been an important and effective source of communication. Not only did prophets, heads of state or tribal leaders send news to other states and towns through letters, they also received news. The Messenger of Allah (pbuh) used the letter effectively throughout his prophethood. He benefited from the letter both in conveying Islam and in other matters. The letters that the Prophet sent to important states during his lifetime are known. The Messenger of Allah (pbuh) wrote letters for different reasons other than conveying Islam and communicated with them by sending letters to the head of state, governors, commanders, administrators and other people. In our study, the letters that the Messenger of Allah (pbuh) wrote and sent for communication and communication purposes and sent to him were examined. In our article, special attention has been paid to the communication language used by the parties. In our study, the first sources where the letters were written were used, and

current studies on the field were also used.

Keywords: *History of Islam, The Prophet, Contact, Communication, Letter.*

Extended Summary

Human is a social creature. It is unthinkable for him to live alone and be detached from life. Therefore, it is inevitable to establish relationships with different people. Looking at history, many different tools have been used for contact and communication. For this purpose, the letter has been one of the most effective ways of contact and communication. The fact that the letter is a written document has made it valuable for both the author and the written. In summary, the letter has taken its place in history as the primary form of the mass media used today.

The Prophet assumed the responsibility and liability of the Muslims after he was given the duty of prophethood. The religion he brought did not receive the reward it deserved in the Meccawee society at first. The Prophet began to think of solutions in order to eliminate the negativities experienced. For this purpose, he approved the departure of Muslims to the homeland of the Abyssinian king, who was in good relations with Mecca and belonged to the Christian religion. One of those who went there, according to the rumor in the historical sources, he sent a letter to Ja'far b. Ebū Ṭālib. The letter said, "I am sending you my uncle's son Ja'far and a group of Muslims. When they come to you, accept them as your guests". Considering the situation of Muslims, it was seen that the letter written by the Messenger of Allah (pbuh) was effective. The Prophet then corresponded with the king of Abyssinia on different occasions.

In 6/628, the Messenger of Allah (pbuh) made a treaty of Hudaibiyyah with the Meccawee polytheists. However, the treaty was broken after a while by the polytheists. On their behavior, the Prophet had the polytheists write letters and reminded them of their responsibilities. Governors and commanders also it is the part where the Prophet communicated by letter. The Prophet sometimes sent letters to individuals. For this purpose, Velīd b. Velīd and his older brother Khālīd b. Velīd the letter he sent to can be given as an example of this situation. A group of Christians from Najran came to meet him on 9/630. While returning to their hometown, the Messenger of Allah (pbuh) sent a letter to his bishop. In the letter, it was stated that as long as they obeyed, there would be no pressure or coercion, and that they could practice their religion freely. He sent a similar letter to Makna Jews.

As the Prophet sent letters or letters, sometimes letters came to him. Before the migration, Muslims living in Medina sent a letter to the Messenger of Allah (pbuh) to send them a teacher in order to learn about their religion. The Prophet gave importance to intelligence before wars. For this purpose, his uncle Abbas b. Abdulmuttalib's before Battle of Uhud, he informed his nephew about the preparations of the polytheists. The Prophet used this tool effectively in his time, thus conveying many important news and information to the other side. The letter also became a means of contact and communication to those who wanted to reach him.

Giriş

İletişim ve haberleşme tarihin her döneminde önemini korumuştur. Bu sayede birçok bilgi, belge ve haber farklı yerlere ulaşmıştır. Haberlerin doğru, hızlı ve güvenli bir biçimde muhataba ulaşması için farklı çareler düşünülmüş ve zamanın imkanları dikkate alınarak çözüm yolları ihdas edilmiştir. Hz. Peygamber de risaleti boyunca ihtiyaç hasıl olduğunda dönemin haberleşme araçlarından biri olan mektuptan istifade etmiştir. O, çağının en hızlı, en modern haberleşme aracı olan mektubu defalarca kullanmıştır. Mektup aracılığıyla zaman zaman ashabı zaman zaman da ashabı dışında kalan kesim ile haberleşmiştir. Hz. Peygamber karşı tarafa ulaşması gereken bilgi ve haberlerin doğru, hızlı ve emniyetli bir biçimde ulaşması için gayret göstermiş, insanlar arası iletişimde mektubun ehemmiyetli bir araç olduğunu göstermiştir.

Rasûlullah (s) farklı gerekçelerle değişik yerlere mektuplar göndermiştir. Bunlardan en meşhuru o dönem içerisinde önemli devletlere gönderdiği İslâm'a davet mektuplarıdır. O, bu devletler dışında değişik Arap kabileleri ve liderlerine de mektup göndermiştir. Bu mektupların dine davet yanı olduğu gibi bir diğer yönü de diplomatik tarafı olmasıdır. Hz. Peygamber kabile liderleri veya bazı şahıslara göndermiş olduğu mektuplarda dinin emir ve yasaklarını hatırlatmış, dinin gereklerine uyma hususunda yapılması zorunlu olan hususları bildirmiştir. Bu mektuplarda haberleşmeden daha ziyade farklı gayeler güdülmüştür. Emannâme, zekât gelirleri, dini emir ve yükümlülükler, toprak yönetimi, bazı ihtilafların çözümü, sınırların tespit ve tayini, savaş emirleri, esirlere yönelik uygulama, ganimetlerin pay edilmesi, düşmana yönelik uyarı ve ikazlar, zor durumda olanlara yapılan yardımlar ile komutan, vali ve yöneticilere yazılanlar (Keskin, 259), Rasûlullah'ın (s) gönderdiği mektuplara örnek olarak gösterilebilir.

Hz. Peygamber sadece kendisi mektup yazdıran taraf olmamış aynı zamanda mektup alan veya kendisine mektup yazılan da olmuştur. Kıtık, yardımlaşma, soru ve sorunlara çare olma gibi bazı durumlarda Rasûlullah (s) mektupla müracaat edilen taraf olmuştur. Mektup o dönemin koşulları içerisinde en etkin iletişim araçlarından biridir. Mektuplaşmalar sayesinde önemli haber ve bilgiler ilgili yerlere ulaştırılmış, bazı meseleler çözüme kavuşturulmuş, iletişim ve haberleşmenin insanlar için ne kadar önemli olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber özellikle Mekke'nin fethinden sonra farklı yerlere, kabilelere, kişilere mektuplar gönderdiği gibi kendisine temsilci olarak gelen kabile üyeleri ile yaşadıkları yerlere bazı mektuplar yazdırmıştır. Onun yazdırmış olduğu mektuplar bu yönüyle bizim inceleme alanımızın dışındadır.

Çalışmamızda Rasûlullah'ın (s) tüm mektuplarını ve mektuplaşmalarını ele almayacağız. Zira Hz. Peygamber'in yazdırmış olduğu ve ona gelen mektuplar bir makalenin çok çok üstünde hacimli ve müstakil bir çalışmanın konusudur. Belirlediğimiz başlıklarda öne çıkan mektuplardan bazı örnekleri ele alacağız. Özellikle onun iletişim ve haberleşme maksadıyla kaleme aldırıp gönderdiği ve kendisine gönderilen mektupları inceleyeceğiz. Bu mektuplarda iletişim ve haberleşme yönüne örnek teşkil edenleri örneklendirerek sunmaya çalışacağız.

1. Hz. Peygamber'in Devlet Başkanına Gönderdiği Mektuplar

Hz. Peygamber, zor durumda olan müslümanlar için bir çıkış yolu düşündü. Onlardan bir kısmını Mekkelilerin baskısından kurtarmak için Habeşistan'a gönderdi. Rasûlullah (s) Habeşistan kralı ile önceden tanışmıyordu ancak hakkında sahip olduğu malumat hicret için bu yerin seçilmesinde önemli olmuştur. O, müslümanları oraya gönderirken muhtemel sorunların önüne geçmek için Ca'fer b. Ebû Talib aracılığıyla göndermiş olduğu mektupla kralla iletişime geçmiştir (Hamidullah, 1985, 100; 2003,1/293).

Mekke'de müşrikler tarafından müslümanlara baskı ve şiddet artınca Hz. Peygamber çözüm olarak Habeşistan'a hicreti önerdi. Buranın tercih edilmesinde İslâm öncesi dönemde Kureyş'in Habeşistan ile olan olumlu ilişkileri (Zehebî, 1987, 2/183; Diyarbekrî, ts, 1/288; Öztürk, "Necâşî Ashame", 32/476) ve oranın Mekke'deki fitne ve fesattan uzak olmasıydı (Yalçınkaya, 19). Bir diğer husus ise Rasûlullah'ın (s) hicret öncesi söylediği "*Gidin orada halkına zulmetmeyen bir kral var*" (İbn Hişâm, ts, 1/344; Diyarbekrî, ts, 1/288)

sözü bir başka neden olarak gösterilebilir.

Hz. Peygamber, Habeşistan'ı müslümanlar için güvenli bir liman olarak görse de bununla yetinmemiş oraya giden müslümanlardan Ca'fer b. Ebû Talib ile krala bir mektup göndermiştir. Göndermiş olduğu mektupta, *"Sana amcamın oğlu Ca'fer'i ve beraberinde bir grup müslümanı gönderiyorum. Sana geldiklerinde, onları misafirliğine kabul et"* (Hamidullah, 1985, 100; 2003,1/293) ifadesi oraya gönderilen veya gitmek zorunda olan müslümanlara karşı nasıl bir beklenti içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber hiçbir işini rastgele yapmamış, belirli bir plan ve program dahilinde sistematik bir şekilde yapmaya çalışmıştır. Memleketinden uzak diyarlara giden müslümanların gariplik yaşamaması için göndermiş olduğu grupla aynı zamanda mektup yollamış, kralın dikkatli davranmasını istediği gibi oraya gidenlerin de sahipsiz olmadığını, her ne kadar memleketlerinden uzak diyarlarda olsalar da Rasûlullah'ın (s) hayatları hakkında duyarlı olduğunu mektup aracılığıyla göstermiştir.

Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğ amaçlı devlet başkanlarına mektuplar göndermişti. Bu maksatla Habeşistan'a elçi olarak gönderdiği Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile iki mektup göndermişti. Bunlardan biri onun İslâm'a daveti diğeri ise Ebû Süfyân'ın kızı ile nikahlanmasıydı (İbn Sa'd, 1990, 1/198; Taberî, 1968, 2/652-653; İbn Kayyim el-Cevziyye, 1994-96, 3/26). Necâsî, Rasûlullah'ın (s) talebi üzerine dört yüz dirhem mehir karşılığında Ümmü Habibe'yi nikahlandı. (İbn Sa'd, 1990, 1/161-162; İbn Kuteybe, 1969, 136, 244; Belâzürî, 1997, 2/72; Zehebî, 1985, 2/218-223). Habeşistan kralı mektubu alınca İslâm'la müşerref olmuş ve ikinci mektupla kendisinden talep edilen iş ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in nikahını kıymıştı. Habeşistan kralı Rasûlullah'tan (s) kendisine gelen mektuptan razı olmuş, ona şu şekilde bir cevabî mektup yazarak aralarındaki iletişimin ne derece güçlü ve etkili olduğunu beyan etmiştir. Rasûlullah'a (s) yazdığı mektup şu şekildedir:

"Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın Resûlü Muhammed'e, Necâsî Ashama tarafından. Ey Allah'ın Nebisi! Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan ve beni İslamiyet'e hidayet eden Allah'ın selamı, rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun. Bundan sonra, arz ederim ki ya Rasûlullah! İçinde İsa'nın işi anılan mektubun bana ulaştı. Göklerin ve yerin Rabbi'ne yemin ederim ki İsa da kendisi hakkında, senin andığından zerre kadar fazla değildir. O, ancak senin dediğin gibidir. Senin bize neleri tebliğ etmek üzere gönderildiğini öğrenmiş, amcamın oğlu ve arkadaşlarıyla tanışmış, kendilerini ağırlamış bulunuyoruz. Şehadet ederim ki sen; muhakkak, sözlerinde doğru olan ve kendinden önceki peygamberleri de doğrulayıcı olarak gönderilmiş bulunan Rasûlullah'sın! Ben sana beyat için amcamın oğluna beyat

etmiş; alemlerin Rabbi olan Allah'a, onun önünde boyun eğip müslüman olmuşumdur. Oğlum Erha b. Ashama b. Ebcer'i de sana gönderiyorum. Ben, kendimden başkasına güç yetirememekte, söz geçirememekteyim. Eğer benim de muhakkak yanına gelmemi istiyorsan, ben onu da yaparım ya Rasûlullah! Ben senin söylediğin şeylerin hak ve gerçek olduğuna şahadet ediyorum! Selam olsun sana ya Rasûlullah" (Taberî, 1968, 2/652-653; Diyarbekrî, ts, 2/30; İbn Seyyidünnas, 1992, 2/349-350; Köksal, 2010), 5-6/369; Er, 2020, 73-74). Necâşî kendisine gönderilen mektuptan dolayı memnuniyetini dile getirmiş, sevincini Rasûlullah'a (s) samimi bir dil ile iletmiştir. Mektup her iki taraf arasında dostane bir iletişim olduğunu göstermiştir. Hz. Peygamber Habeşistan kralı ile mektuplaşmasında açık, sade ve yalın bir dil kullanmış, meramını net bir biçimde iletmiştir. Habeşistan kralı cevabî mektupta sevinç ve memnuniyetini dile getirerek Hz. İsa hakkında sahip olduğu imanı dile getirmiş, iyi niyet göstergesi olarak da oğlunu Rasûlullah'ın (s) yanına göndermiştir. Necâşî kendisiyle mektup aracılığıyla iletişime geçen Rasûlullah'ın (s) talebini yerine getirmiştir. Aradaki mesafe uzak olsa da Habeşistan kralından istenen talep makul karşılanarak gerçekleştirilmiştir. Kralın Hz. Peygamber'e olan sevgi, saygı ve muhabbeti gönderilen mektubun gereğini yapma hususundaki tavrı iki taraf arasındaki iletişimin ne kadar canlı olduğunu göstermiştir.

2. Hz. Peygamber'in Gayri Müslimlere Gönderdiği Mektuplar

9/630 yılı Senetü'l-vüfûd olarak adlandırılmaktadır. Mekke'nin fethi ve Huneyn Gazvesi'nden sonra Arap yarımadasındaki kabilelerin İslâm'a yönelik temayülleri arttı. Bu zaman dilimine kadar eski dinlerini muhafaza eden kabile ve topluluklar aralarında seçtikleri temsilcileri Hz. Peygamber'e göndermek suretiyle İslâm'ı tanıma ve kabul etme çabasına girdiler. (Fayda, "Senetü'l-Vüfûd", 36/520). Bu maksatla Necran Hristiyanlarından bir grup onunla görüşmek için geldi. Gelen heyet Medine'de kalıp Hz. Peygamberle görüştüktan sonra ayrıldılar. Rasûlullah (s) bu heyetle Benî Hâris b. Ka'b ve Necrân piskoposlarına şu şekilde bir mektup göndermiştir.

"Rasûlullah Muhammed'den piskopos Ebü'l-Haris'e, Necran'ın diğer piskoposlarına, onların papazlarına, onları takip edenlerle birlikte aynı zamanda rahiplerine: Ne olursa olsun, az olsun çok olsun, ellerinde ne bulunduruyorlarsa kiliseleri ve manastırları kendilerine aittir. Allah'ın ve Resûlü'nün zimmeti onlar üzerindedir. Hiçbir piskopos, piskoposluk vazifesini gördüğü yerden, hiçbir rahip kendi manastırından ve hiçbir papaz kendi kilisesinden alınıp bir başka yere gönderilmeyecektir. Onların ne hak ve hukuku ve ne de onların alışlageldikleri hiçbir şey (örf ve adet) bir değişikliğe tabi tutulacaktır. Onlar samimiyetle hareket edip,

üzerlerine düşen vazifeleri hakkıyla ifa ettikleri müddetçe, Allah'ın ve Resûlu'nün zimmeti bunlar üzerine olacaktır. Onlar ne bir zulme uğrayacaklar ve ne de kendileri başkalarına zulmedeceklerdir" (İbn Sa'd, 1990, 1/204; Hamidullah, 2003, 1/623-624; Er, 2020, 249).

Hz. Peygamber kendisinin *resûl* olduğunu beyan ettikten sonra onlarla münasebetinin değerli olduğunu hatırlatmıştır. Ardından hak-hukuk noktasında herhangi bir problem olmayacağını belirterek onlara karşı zulmedici değil hamilik yapacağını ifade etmiştir. Rasûlullah'ın (s) üslûbu dostane ve çatışmadan uzak seviyeli bir şekildedir. Hristiyanlar daha önceki konuşmalarında verdikleri sözü yerine getirdikleri sürece iki din ve iki toplum arasında karşılıklı güvenin devam edeceğini vurgulamıştır. Hz. Peygamber'in iletişimi insanların dinlerinden daha ziyade ortaya koydukları davranışlara göre şekillendiği için o, mesajında bu hususa özellikle dikkat edilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Hz. Peygamber Yahudilerden Makna ahalisine de bir mektup yazmıştır. Burası Akabe körfezi kıyısında aynı adla anılan bir köyde yaşayan yahudilere ait bir yerdir. Bunlar Herakleios'un emriyle buldukları yerden çıkarılmışlardı. Bu yahudiler Mûte Savaşı'nda hristiyanları desteklemelerine rağmen Tebük Gazvesi'nde ortak düşmanları Bizans'a karşı müslümanları desteklemişlerdi. Makna yahudileri Hz. Peygamber'e gelerek karşılıklı dostluk antlaşması imzalamışlardı (Vâkîdî, 1984), 3/1032; Belâzürî, 1987, 80; Hamidullah, 2003, 1/601-602; Arslantaş, 2016, 263-264). Rasûlullah (s) kendine gelen ve yardım talebinde bulunan Makna halkına güvence veren bir mektup yazdırmış ve onlara karşı nasıl davranılacağını şu şekilde ifade etmiştir:

"Allah'a hamdden sonra bilmiş olunuz ki, elçileriniz bana geldiler ve köyünüze geri döndüler. Bu mektubum size geldiği zaman güven içinde olacaksınız. Allah ve Resûlü'nün güvencesi sizinledir. Şüphesiz ki, Allah Resûlü sizin kusurlarınızı ve bütün kabahatlerinizi affedicidir. Sizler Allah ve Resûlü'nün güvencesindediniz. Size ne zulmedilecek ne de saldırılacaktır. Muhakkak ki, Allah'ın Resûlü kendi nefsi için istemediğini sizin için de istemeyecektir. Biliniz ki ev eşyalarınız, köleleriniz, at, eşek, katır ve cephaneniz Rasûlullah'ındır. Ancak Rasûlullah'ın veya onun elçisinin affettiği (istemediği) müstesnadır. Bundan başka hurmalarınızın çıkardığı ürünün dörtte birini, balıkçılarınızın avladıkları balıkların dörtte birini ve kadınlarınızın eğirdikleri ipliklerin dörtte birini Rasûlullah'a ödemekle yükümlüsünüz. Kuşkusuz sizler bundan böyle her türlü cizye veya ücretsiz çalışmaktan (ırgatlıktan) muaf olacaksınız. Eğer işitip itaat ederseniz, iyi olan insanlarınıza ikramda bulunmak ve kötülük yapanları affetmek Rasûlullah'a aittir. Bundan sonra, müminlerin ve müslümanların yanına koşun. Kim ki Maknâ ahalisine

hayırlı bir şey gösterirse sonucu kendisi için hayırlı olur. Kim ki kötü bir şey gösterirse, sonucu kendisi için kötülük olur. Ayrıca emiriniz ancak sizden veya Rasûlullah'ın ehlinde olacaktır. Vesselam" (Vâkıdî, 1984, 3/1032; İbn Sa'd, 1990, 1/212; Makrizî, 1999, 2/67; Hamidullah, 1985, 119-120).

Hz. Peygamber yazdırmış olduğu mektupta öncelikle güven ve huzur içinde yaşayacaklarını, zulme maruz kalmayacaklarını belirtmiştir. Maknâ yahudilerinin gelirlerinden alınacak cizyeyi hatırlattıktan sonra itaat ettikleri müddetçe kendilerine herhangi bir menfiliğin dokunmayacağını belirtmiştir. Rasûlullah (s) bu mektubuyla her iki taraf arasında doğru bir iletişim olduğu müddetçe olası sorunların yaşanmayacağı mesajını vermiştir.

3. Hz. Peygamber'in Mekke Müşriklerine Gönderdiği Mektuplar

Rasûlullah (s) Mekke müşrikleri ile Hudeybiye antlaşması yaptı (6/628), (Vâkıdî, 1984, 2 /605-610; İbn Hişâm, ts, 3/330-335; İbn Sa'd, 1990, 2/72-81). Bu antlaşma her iki taraf arasında gerçekleşen ilk resmi sözleşme idi. Bu sözleşmenin maddelerinde "*Arap kabilelerinin istediği tarafla ittifak yapabilme*" hususu yer almaktaydı. Antlaşma yapıldıktan bir müddet sonra Benî Bekr, Kureyş ile Huzâa kabilesi ise müslümanlarla müttefik olmuştu. Antlaşmadan bir müddet sonra Benî Bekr kabilesi Huzâa kabilesine baskın yapıp aralarında kabile reisinin de olduğu bazı kabile mensuplarını katletti. Yaşanan gelişmeler ardından Huzâalılar Hz. Peygamber'e gelecek yardım talebinde bulundular. Rasûlullah (s) antlaşmayı hatırlatarak müşriklere,

"...Bundan sonra; siz ya Benî Bekrle olan ittifakınızdan vazgeçersiniz, ya da Huzâalılardan öldürülmüş olanların diyetlerini (kan bedellerini) ödersiniz! Bunlardan birini yerine getirmeyecek olursanız, sizinle çarpışacağımı bildiririm!" şeklinde bir mektup gönderdi (Vâkıdî, 1984, 2 /786; İbn Hacer, 1998, 17/458; Dımaşkı, 1996, 5/310; Zürkanî, 1996, 3/384; Köksal, 2010, 5-6/720-721).

Hz. Peygamber'in gönderdiği mektup Kureyş tarafından kabul görmedi. Bu süreçten sonra yaşananlar Mekke'nin fetih yolunu açtı. Burada iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi müslümanlarla ittifak kuran Huzâa kabilesi karşılamış oldukları ihaneti Rasûlullah'a (s) haber vermiş ve gereğinin yapılmasını ondan istemişlerdi. İkinci olarak Hz. Peygamber Kureyş ile irtibata geçerek aralarında var olan hukuki sürece göre davranılmasını istemişti. Ancak gayri müslimlerin umursamaz tavırları farklı gelişmelerin yaşanmasını sebep olmuştu. Rasûlullah (s) taahhüt ettiği üzere ittifak kurduğu Huzâa kabilesin haklarını koruyup gözettiğini bir kere daha göstermek için mektup yoluyla Kureyşle iletişime geçti. Ancak onun tavrı müşrikler tarafından kabul görmedi ve akabinde Mekke'nin fethi gerçekleşti.

4. Hz. Peygamber'in Valilere Gönderdiği Mektuplar

Rasûlullah (s) görev verdiği kimselerle iletişim ve haberleşmeyi canlı tutmuştur. O, hem dini emirlerin ahaliye doğru bir şekilde ulaştırılması hem de idari manada insanların mağdur edilmemesi için valilerle iletişim halinde olmuştur. Özellikle onları görev yerine uğurlarken yapmış olduğu konuşmalar ile onları mesleklerine motive etmiş ardından farklı gelişmeler olduğunda onlara süratli bir şekilde ulaşmak için mektubu etkin bir şekilde kullanmıştır.

Valilerle iletişime önem veren Hz. Peygamber daha çok idarî ve yönetime taalluk eden konularda onlara mektuplar yazmıştır. Hz. Peygamber Tebuk Gazvesi dönüşü Yemen bölgesine Muâz b. Cebel'i vali olarak göndermişti (İbn Sa'd, 1990, 2/347-348, 3/584; Belâzürî, 1997, 1/529; İbn Abdilber, 2002, 651; İbnü'l Esîr, 1996, 5/188). Hz. Peygamber onu bir takım tavsiye ve öğütlerle uğurlamış, yapacağı hizmetlerde dikkat etmesi gereken hususları ona hatırlatmıştı. Muâz b. Cebel Yemen'e vali olarak gittikten bir süre sonra oğlu Medine'de vefat etmişti. Rasûlullah (s) bu durumu Muâz b. Cebel'e bir mektupla şu şekilde haber vermiştir:

"Bismillahirrahmanirrahim. Muhammed Rasûlullah'tan Muâz bin Cebel'e: Sana esenlik dilerim. Kendinden başka tanrı olmayan Allah'a hamdimi bildiririm. Başın sağolsun, Allah sabır versin. Allah, bize ve sana şükür ihсан etsin. Nefislerimiz, ailelerimiz, mallarımız ve çocuklarımız, Allah'ın güzel nimetlerindedir, bize bırakılan emanetlerdir, bize onları belli bir döneme dek verir, belli bir süre sonra alır. Sonra, verince şükürü, sınavınca sabrı farz kılar. Oğlun, Allah'ın güzel nimetlerinden, sana verdiği emanetlerdendir, seni onunla sevindirdi, büyük bir ecirle onu senden aldı. Sabredersen ve dayanırsan, sana salât, rahmet ve hidayet vardır. Sende iki haslet bulunmasın, ey Muâz. Senin ecrini boşa çıkarır da kaçırдыңın fırsata pişman olursun. Musibetinden dolayı dünyada karşılık görürsen, musibetin sevabı sağlamakta yetersiz kaldığını öğrenirsin. Yüce Allah'tan vadedilene ahırsın. Üzüntün, başına geleni gidersen. Rabbine itaat ettin, vadedtiğine kavuştun. Gördün ki musibete karşı yetersizsin. Bil ki sabırsızlık, ölüyü geri getirmez, hüznü gidermez. Ödülün iyi, vadin gerçek olsun. Vesselam" (İsfahanî, 1988, 1/243-244; Kalkaşendi, 1922), 9/80-82; Hamidullah, 1985, 566-567). Kaynaklarda rivayetin zayıf olduğuna yönelik bilgiler olsa da (İsfahanî, 1988, 1/243; Hamidullah, 1985, 566; Kandemir, "Muâz b. Cebel", 30/337) mektubun içeriği, mesajı ve muhatabı yönünden zikredilmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Hz. Peygamber, mektubuyla Muâz b. Cebel'i teselli ve teskin ederek ona sabırlı olmasını tavsiye etmiştir. Rasûlullah (s) tavsiyelerinde sadece sabrı tavsiye etmemiş aynı zamanda dünyanın geçiciliğine vurgu yapmıştır. O ayrıca her şeyin gerçek sahibinin

Allah olduğunu hatırlatmak suretiyle O'na karşı taat ve kulluğun önemine de işaret etmiştir. Görüldüğü üzere mektup kuru bir taziyeden ibarete olmayıp taziye dışında insanlar için önemli olan birçok meseleyi de yalın bir biçimde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber bunun dışında Muâz b. Cebel'e tarım ve ziraat konularını ilgilendiren, zekâtı içeren, gayri müslimlerle ilgili cizye meselesinin de olduğu valinin yönetimi altındaki tasarrufuyla alakalı başka bir mektup da göndermiştir:

“Yağmur veya akarsuları ile sulanan toprakların mahsulünün onda biri; dolap ve kovalarla sulananlarınkinden ise yirmide bir nispetinde zekât alınır. Ergenlik çağına gelen her gayri müslimden, bir dinar veya bunun karşılığı ma'afir kumaşından cizye alınır. Yahudi, Yahudiliğinden döndürülmeyecektir” (Belâzürî, 1987, 96).

Hz. Peygamber bu mektubunda Muâz b. Cebel'in sorumluluğu altında olan bölgede devlet gelirlerini ilgilendiren hususiyetleri zikretmiş, özellikle zekât alınırken dikkat edilmesi gereken unsurları zikrederek dikkatli olmasını istemiş, diğer taraftan gayri müslimlerden alınan cizye ile ilgili uyarıda bulunmuş ayrıca yahudilerin zorla müslüman yapılmaması gerektiğine işaret ederek idari manada bir takım ilke ve esasları iletmiştir.

5. Hz. Peygamber'in Ordu Komutanlarına Gönderdiği Mektuplar

Mekke'den Medine'ye hicretten sonra Hz. Peygamber ve müslümanlara karşı müşriklerin menfi tavırları devam etmekteydi. Müşrikler fırsat bulduklarında durumu kendi lehlerine çevirmek için gayret içerisinde idiler. Müslümanları ellerinden kaçırmaları ve yeni yurtlarında onların güven, emniyet ve huzur içinde yaşamaları müşrikleri rahatsız etmekteydi.

Müşrikler Medinelilerin müslümanları ağırlamalarını içlerine sindiremiyor, değişik vesileler ile onları tehdit ediyorlardı. Medine'ye gelen müslümanlar için yeni bir dönem başlamış, geçmişte maruz kaldıkları zorlu süreç sona ermişti.

Hz. Peygamber istihbarat amaçlı (Mahmudov, 2010, 142) Kureyş kervanını gözetlemek maksadıyla hicretin on yedinci ayında Abdullah b. Cahş komutasında Nahle veya Batn-ı Nahle bölgesine sekiz veya on kişiden oluşan bir seriyye gönderdi. Seriyye öncesi Rasûlullah (s) yanına Übey b. Ka'b'ı çağırıp Abdullah b. Cahş'a verilmek üzere bir mektup yazdırdı. Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş'a mektubu vererek Medine'nin doğu yönünde kalan Necid yolunu takip ederek gitmesini, iki günlük yolculuktan sonra mektubu okuyarak içindeki emirlere göre davranmasını istedi. Seriyye yola

çıktıktan iki gün sonra Abdullah b. Cahş mektubu açıp arkadaşlarına okudu. Mektupta;

“Batn-ı Nahle’ye varıncaya kadar Allah’ın adı ve bereketi üzerine yürü! Arkadaşlarından hiçbirisini seninle beraber gelmeye zorlama. Emrime uygun olarak Batn-ı Nahle’ye varıncaya kadar yanındakilerle birlikte gitmeye devam et. Orada Kureyş kervanını gözetle.” Abdullah b. Cahş mektubu okuduktan sonra yanındakilere mektupta da ifade edildiği üzere kimseyi kendisiyle gelmek için zorlamayacağını bildirdi. Seriyyedekiler Abdullah’ı dinledikten sonra onun yanında olacaklarını ifade ettiler. Abdullah b. Cahş ve arkadaşları Batn-ı Nahle bölgesine varınca bir Kureyş kervanı ile karşılaştılar. Müslümanlar kervana saldırdılar. Kervanbaşını öldürüp iki esir ve ganimet ile Medine’ye döndüler (Vâkıdî, 1984, 1/13-19; İbn Hişâm, ts, 2/252-256; Taberî, 1968, 2/410-415).

Medine döneminin ilk yıllarında gerçekleşen seriyyede Hz. Peygamber, istihbarat amacı güttüğü için gizli ve tedbirli davranmıştır. Bu maksatla da seriyye komutanına mektup vermiş, iki günlük yolculuktan sonra mektupta yazılanların gereğine göre davranılması yönünde direktiflerde bulunmuştur. Onun yaklaşımı İslâm devletinin ilk yıllarında ne düşmanları ne de başkaları tarafından maksat ve niyetlerinin açığa çıkmaması adına önemli bir tedbir ve yöntemdir. Rasûlullah (s) bilgi edinmek için gönderdiği seriyyede mektuba başvurarak Abdullah b. Cahş’a maksadını ifade etmiştir. Seriyye her ne kadar sonucu itibariyle Hz. Peygamber’in tasarrufu dışında sonuçlansa da birliğin komutanı ve berberindekilerle haberleşmede bir sorun ortaya çıkmamıştır.

Hz. Peygamber, Mekke müşrikleri ile Hudeybiye antlaşması yaptı. (6/628). Bu anlaşmada yer alan bir maddeye göre *“Mekke’den firar edip Medine’ye sığınanlar, müslümanlar tarafından Mekke’ye iade edilecek ancak Medine’den Mekke’ye kaçanlar iade edilmeyecekti.”* Anlaşmanın bu maddesi bazı müslümanlar açısından verilen bir taviz olarak değerlendirildi. Antlaşma yapıldıktan kısa bir süre sonra Mekke’de müşrikler tarafından hapsedilen Ebû Basîr onlardan kurtularak Hz. Peygamber’e sığındı. Mekke müşrikleri Hudeybiye antlaşmasının ilgili maddesini gerekçe göstererek Ebû Basîr’i Rasûlullah’tan (s) geri istediler. Bu maksatla Hz. Peygamber’e bir mektup yazıp yapılan antlaşmanın gereğine göre Ebû Basîr’i geri vermesini talep ettiler. Rasûlullah’a (s) gönderdikleri mektup şu şekilde idi.

“Üzerinde anlaştığımız şartları biliyorsun. Bizden sana gelecek birisinin geri verileceği hususunda bir antlaşma yapmıştık. Bu nedenle arkadaşımızı bize geri gönder” (Vâkıdî, 1984, 2/623-624). Hz. Peygamber, Ebû Basîr’i antlaşma gereği

geri vermek zorunda olduğunu ancak Allah'ın ona ve onun gibi olanlara bir çıkış yolu göstereceğini ifade etti. Müşriklere verilen Ebû Basîr Mekke'ye giderken Zulhuleyfe'de mola yerinde müşriklerden kurtuldu. Tekrar geri Hz. Peygamber'in yanına döndü. Ancak Rasûlullah (s) ona antlaşmayı hatırlattı. Medine'de barınamayan Ebû Basîr Mekkelilerin ticaret güzergâhı olan Kızıldeniz sahilindeki İs bölgesine gitti. Buraya onun durumda olan müslümanların gelmesi ile sayıları arttı. Aynı Ebû Basîr gibi Mekke'de hapsedilen Ebû Cendel de onu yanına geldi ve sayıları yetmiş veya üç yüze ulaştı. Buraya toplanan müslümanlar Mekke kervanlarına baskınlar yapıp onları huzursuz etmeye başladılar. Ticaret güzergâhı ve kervanları zor durumda kalan Mekkeliler, *"Mekke'den firar edip Medine'ye sığınanlar, müslümanlar tarafından Mekke'ye iade edilecek ancak Medine'den Mekke'ye kaçanlar iade edilmeyecek"* antlaşma maddesinin iptal edilmesi ve ticaret kervanlarının soyulmaması için Rasûlullah'tan (s) yardım istediler. Hz. Peygamber yaşanan gelişmeler üzerine Ebû Basîr ve arkadaşlarına Medine'ye gelmeleri yönünde bir mektup gönderdi. Ancak mektup ulaştığında Ebû Basîr ölüm döşeginde idi. Mektup geldikten kısa bir süre sonra ölen Ebû Basîr Medine'ye dönmeden vefat etti. Grubun liderlerinden Ebû Cendel ve arkadaşları gelen mektuptan sonra buldukları yeri terk edip Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına döndüler (Vâkîdî, 1984, 2/626-630; İbn Hişâm, ts, 3/337-339; Taberî, 1968, 2/638-639; İbnü'l Esîr, 1996, 6/32-33; Kandemir, "Ebû Basîr", 10/101). Rasûlullah (s) iletişim kanallarını etkili ve verimli bir şekilde kullanmıştır. Göndermiş olduğu mektup hem yurtsuz halde olan müslümanlar için bir çıkış hem de Mekke müşriklerinin ticarî anlamda zararlarına engel olmuştur.

Hz. Peygamber 10/632'de Hâlid b. Velîd komutasında Necran bölgesinde yaşayan Benî Hâris b. Kâ'b kabilesi üzerine bir seriyye düzenledi. (İbn Sa'd, 1990, 1/255-256; Taberî, 1968, 3/126). Hâlid b. Velîd'in çabalarıyla kabilenin büyük bir çoğunluğu İslâm'ı kabul etti. Seriyye komutanı olan Hâlid b. Velîd, Rasûlullah (s) ile haberleşerek seriyye sonrası yapılması gerekenlerle ilgili faaliyetler hakkında onun görüşüne başvurdu. Hâlid b. Velîd onların müslüman olduklarını Rasûlullah'a (s) haber vermek için bir mektup gönderdi. Onun mektubu şöyledir:

"Bismillahirrahmanirrahim. Hâlid b. Velîd'den. Esselamü aleyke ya Rasûlullah! Allah'a olan hamdımı sana ulaştırırım. Ya Rasûlallah! Sen beni Harisoğullarına yolladın, bana üç gün süreyle onları islam'a davet etmeden onlarla savaşmamamı ve müslüman olmaları halinde kalıp, Allah'ın dinini ve kitabını, Resûlü'nün sünnetini öğretmemi emrettin. Ben buraya gelip emrini tuttum. Onlar da müslüman oldu. Ben şimdi aralarındayım. Onlara Allah'ın emrettiklerini

yapmalarını, yasakladıklarını bırakmalarını söylüyor, İslam şiarlarını öğretiyorum. Esselamü Aleyke Ya Resulullah.” Hâlid b. Velîd’in mektubuna Hz. Peygamber şu şekilde bir cevabî mektup yazdırmıştır:

“Bismillahirrahmanirrahim, Allah Resûlü Muhammed’den, Hâlid b. Velîd’e. Senin üzerine selam olsun. Ben, kendisinden başka ibadet edilmeye layık hiçbir mabud olmayan Allaha hamd ederim. Senin mektubun, elçinle birlikte bana geldi. Haber veriyorsun ki, Beni Haris b. Ka’b, onlarla savaş yapmadan müslüman olmuşlardır. Onlar, kendilerini davet ettiğin İslam’ı kabul etmişler ve Allah’tan başka ibadete layık hiçbir mabudun olmadığına ve Muhammed’in, Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna şahadet getiriyorlar ve Allah, hidayetiyle onlara hidayet etmiştir. O halde onları müjdele ve onları korkut. Sen gel ve seninle birlikte onların elçileri de gelsinler. Allah’ın selamı, rahmet ve bereketleri üzerine olsun” (İbn Hişâm, ts, 4/238-239; Taberî, 1968, 3/126-127; Diyarbekrî, ts, 2/144).

Hz. Peygamber kendisine gelen haberler doğrultusunda Hâlid b. Velîd’e yapması gerekenleri hatırlatmış ve müslüman olanlardan bir heyet hazırlanıp göndermesi hususunda cevabi mektup yazmıştır. Burada Rasûlullah (s) onlara İslâm’ın emir buyruklarını daha teferruatlı bir şekilde anlatmak gayesi güttüğü için davette bulunmuştur. Hz. Peygamber kendisine gelen mektuba ivedilikle cevap vermiş, Hâlid b. Velîd ile aralarındaki iletişimi kesmeden seriyye sonrası yapılacak işlemlerle alakalı olarak gerekli talimatları mektupla ona bildirmiştir.

6. Hz. Peygamber’in Mektup Gönderdiği Kimseler

Hz. Peygamber zaman zaman bazı şahıslara mektuplar göndermiştir. O, bizatihi olarak görüşemediği ya da sahip olduğu özellikleri itibarıyla toplumda önder ve lider olanlarla mektup yoluyla iletişim kurarak onları hem İslâm’a davet etmiş hem de sahip oldukları potansiyellerden istifade etmiştir. Rasûlullah’ın (s) iletişim kurduğu insanlar kendilerine gönderilen mektubu saklamışlar, onu bir iftihar vesilesi olarak görmüşlerdir. Bu hususa örnek olarak Büdeyl b. Verkâ’ya gönderilen mektup verilebilir. Kaynaklarda mektubun metnine ulaşılmasa da oğlu tarafından dile getirilen sözler kıymetlidir. Büdeyl b. Verkâ’nın oğlu Seleme b. Büdeyl şunları söylemiştir:

“Babam bana bir mektup verdi ve şöyle dedi: Oğlum! Bu, Hz. Peygamber’in mektubudur, onu iyi sakla. Sizde bulunduğu sürece, hep iyilik göreceksiniz” (Hamidullah, 1985, 277). Mektubun metni hakkında bilgi olmazsa da onun değerli birinden gelip muhafaza edilmesi hem mektubu gönderen hem de gönderilen için taşımış olduğu kıymeti işaret etmektedir. Rasûlullah (s) mektup sayesinde Büdeyl b. Verkâ’nın kabilesi ve çevresi ile

ilgili güzel bir iletişim kurmuş, oluşturulan güzel hava Büdeyl'in ölümünden sonra da devam etmiştir.

Hz. Peygamber'in mektupla iletişim kurduğu bir diğer kimse Hâlid b. Velîd'tir. Rasûlullah (s) kaza umresi esnasında Velîd b. Velîd'e ağabeyi Hâlid b. Velîd'i sormuştu. Hâlid b. Velîd'in sahip olduğu kişisel özellikleri nedeniyle müslümanların yanında olması gerektiği fikri muhtemelen onun sorgulanmasına vesile olmuştur. Konuyla ilgili olarak kardeşi Hâlid b. Velîd şunları söylemiştir: Kardeşim Velîd b. Velîd, Hz. Peygamberle birlikte kaza umresine gitti. Beni de çağırttı, ama bulamadı. Bana bir mektup gönderdi. Şunlar yazılıydı:

"Bismillahirrahmanirrahim. İslâm ile ilgili düşüncenden daha iyisini görmedim. Çok akıllı birisin. İslâm gibisini, kişi hiç bilmez mi? Rasûlullah (s) seni bana sordu, "Hâlid nerede?" dedi. "Yüce Allah, onu getirir" cevabını verdim. Şöyle dedi: "Onun gibisi İslâm'dan habersiz olamaz. Zarar ve tehlikesini, müslümanlarla birlikte müşriklere karşı kullansa, çok daha iyi olur. Ayrıca onu başkasına tercih ederiz" Kaçırdığım fırsatı, şimdi değerlendir ey kardeşim! Pek-çok iyi durumu kaybetmiş bulunuyorsun" (Beyhaki, 1988, 4/350; İbn Kesir, 1997, 6/406; Hamidullah, 1985, 85-86). Rasûlullah (s) bu tavrı Hâlid b. Velîd'in müslüman olmasını sağladığı gibi ayrıca kendisini sevindirmişti. Hz. Peygamber burada Hâlid b. Velîd ile doğrudan iletişime geçmemiş, ona ulaşabilecek bir mektup göndermiştir. Bu mektup Hâlid nezdinde olumlu karşılanmış ve akabinde yaşanan gelişmeler onun İslâm'la müşerref olmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamber dinî ve toplumsal meseleler ile ilgili mektuplar yazmıştır. Bunların başında yalancı peygamber olarak zuhur eden zâta yönelik yazılan mektuptur. Rasûlullah (s) vefat etmeden önce yalancı peygamberler zuhur etmeye başladılar. Bunlar halkı kandırarak kendilerine vahiy geldiğini iddia etmekteydiler. Rasûlullah (s) insanları aldatan, sapkın fikir ve görüşlerle etrafına zarar veren Müseylimetülkezzâb'ı uyarmak ve giriştiği işten vazgeçirmek için onunla iletişime geçerek içinde olduğu durumdan onu vazgeçirmeye çalışmıştır. Ancak bu zât Hz. Peygamber'in hayatında onun uyarı ve ikazlarını maalesef dinlememiştir. Benî Hanife kabilesine mensup olan bu zât Rasûlullah (s) hayatta iken kendisini peygamber olarak tanıtıp, Hz. Peygamber'e ortak olduğu yalanını yaymaya başladı. Hz. Peygamber insanları aldatan, kandıran ve dini değerleri alaya alan bu zâta mektup göndererek onu iddiasından vaz geçirmeye çalışmıştır. Kaynaklarda ilk mektubu yazanın kim olduğu ile alakalı farklı bilgiler olsa da biz insanları aldattığı için uyarı maksadıyla ilk mektubu Hz. Peygamber'in yazdığını düşünüyoruz. Rasûlullah (s), Müseylimetülkezzâb'ın insanları

aldattığı işitince Amr b. Ümeyye ed-Damrî aracılığıyla ona bir mektup gönderdi. Ancak Müseylimetülkezzâb, Rasûlullah'ın (s) uyarı ve ikazlarını hiçe sayıp cevabi bir mektup gönderdi. Mektup şu şekildedir:

“Rasûlullah Müseylime'den Rasûlullah Muhammed'e selam olsun. Ben bu işte seninle birlikte ortak oldum. Yerin yarısı bize, yarısı da Kureyş'e, fakat Kureyş tecavüz eden bir kavimdir”. Hz. Peygamber gelen mektuba sinirlenmiş, onu getiren elçilere şayet elçilerin dokunulmazlığı olmazsa onları öldürülebileceğini beyan etmiştir. Rasûlullah (s) kendisine gelen mektuba şu şekilde cevap yazdırıp, Müseylimetülkezzâb'a göndermiştir:

“Bismillahirrahmanirrahim, Onu, Allah'ın lanetiyle lanetleyin. Bana, Allah'a iftirada bulunan yalancı mektubun geldi. Yer, Allah'a aittir. Kullarından kimi dilerse, onu onlara varis kılar. Akıbet ise muttakilerindir. Selam, hidayete tabi olanlarıdır” (İbn Hişâm, ts, 4/223 İbn Sa'd, 1990, 1/209; Belâzürî, 1987, 119-130; Diyarbekrî, ts, 2/158; Taberî, 1968, 3/137-138).

Hz. Peygamber, insanların dini değerleriyle oynayan, onları yanılta ve sapıklığa sebep olan bu zâta cevap vermiştir. Mektubun muhtevasında hem yalancı hem de ona inanlara açık ve net bir şekilde mesaj verilmek suretiyle yapılan yanlış belîğ bir şekilde anlatılmıştır. Fakat mektubun diğer tarafı olan Müseylimetülkezzâb kendisini ikaz eden Rasûlullah'ı (s) dinlememiştir. Hz. Peygamber'in onunla mücadelesi vefatından sonraki süreçte devam etmiş ve yalancı sahtekâr iddialarından vazgeçmediği için bedelini canıyla ödemiştir.

7. Hz. Peygamber'e Gelen Mektuplar

Rasûlullah'a (s) farklı zamanlarda değişik yerlerden mektuplar gelmiştir. O, gelen mektuplara ivedilikle cevap vermiş, kendisi ile iletişime geçmek isteyenlere kayıtsız kalmamıştır. Onun insanlarla olan iletişimi dikkate alındığında hiçbir zaman duyarsız davranmamış, kendisine ulaşan haberleri titizlikle değerlendirmiştir. Hz. Peygamber'in samimi tavırları insanların ona kolayca ulaşmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamber hicret öncesi Medinelilerle Akabe biatları adı altında bazı görüşmeler gerçekleştirmiştir (Zubeyr, Urve b. 1981, 121-125; İbn Hişâm, ts, 2/70-71,73-74,81,84-85; İbn Sa'd, 1990, 1/167-172). Hac farızası için Mekke'ye gelen Medinelilerle Rasûlullah (s) İslâm'ı tebliğ maksadıyla Akabe mevkiinde birtakım görüşmeler gerçekleştirmişti. Medineliler, Rasûlullah'ı (s) dinleyince müslümanlığı benimsemişlerdi. İslâm'ı kabul eden Medineli müslümanlar memleketlerine varınca kendilerine İslâm'ı anlatıp öğretecek birine ihtiyaç duydular. Taleplerinin gerçekleşmesi için Rasûlullah'a (s)

yazıyla başvurup ihtiyaçlarının giderilmesi için mektup gönderdiler. Mektuplarında “Bize Kur’ân’ı öğretecek bir öğretmen gönder” şeklinde talepte bulundular. Hz. Peygamber Medineli müslümanlardan gelen talebe karşılık vermiş ve onlara İslâm ve Kur’ân’ı anlatacak genç sahâbilerden biri olan Mus’ab b. Umeyr’i öğretmen olarak göndermiştir (İbn Sa’d, 1990, 1/171; es-Semhûdî, 1984, 1/224). Medineli müslümanlar her ne kadar İslâm’ı benimsemiş olsalar da dinin emir ve yasakları hususunda yeterli bilgiye sahip değillerdi. Diğer taraftan Kur’ân ile ilgili bilgileri de çok sınırlı idi. Dinin temel kaynağı olan Kur’ân’ı öğrenmek, anlamak ve yaşamak elzemdi. Bu nedenle Kur’ân’ı iyi bilenler tarafından öğretilmesi gerekliydi. Bu durumun farkına varan Medineli müslümanlar göndermiş oldukları mektupla Rasûlullah’a (s) başvurmuşlardı. Onların talepleri Hz. Peygamber tarafından karşılanmıştır.

Müslümanlar ile müşrikler arasında farklı zamanlarda gazalar olmuştur. Hz. Peygamber hangi savaş olursa olsun öncesinde alınması gereken tedbirleri almış, belirli bir plan ve program dahilinde hareket etmiş ve özellikle istihbarata büyük önem vermiştir. O bu sayede önemli başarılar elde etmiştir. Bedir Gazvesi’nde mağlup olan müşrikler yenilginin rövanşını almak için büyük hazırlıklara girişmişlerdi. Hezimete uğrayan müşrikler Ebû Süfîyân başkanlığında bir araya gelip müslümanlar üzerine büyük bir ordu ile saldırı hazırlığına başladılar. Bedir kervanında elde etikleri kârı savaşa harcadılar. Onların Uhud Gazvesi öncesi yaptığı hazırlıklar Hz. Peygamber’in amcası Abbas b. Abdülmüttalib tarafından Rasûlullah’a (s) bir mektupla bildirdi. Mektupta şunlar yazılıydı:

“Kureyşliler senin üzerine yürümek üzere derlenip toplanmışlardır. Üzerine yürüdükleri, geldikleri zaman, yapabildiğini, yapabileceğini yap! Hazırlanmakta onlardan öne geç, onlardan önce davran. Sana doğru yönelmiş bulunuyorlar. Üç bin kişidirler. İki yüz atlıları, yedi yüz zırhlıları, üç bin develeri var. Bütün silahlarını yanlarına almışlardır” (Vâkıdî, 1984, 1/204; İbn Sa’d, 1990, 2/28; Belâzürî, 1997, 1/383; Hamidullah, 1985, 68; Ahmed Cevdet Paşa, ts, 1/102; Köksal, 2010, 3-4/488).

Hz. Peygamber amcası Abbas b. Abdülmüttalib ile iletişim halindeydi. Rasûlullah’ın (s) amcası müslüman olsa da bu durumu gizlemişti. Abbas b. Abdülmüttalib değişik zamanlarda müşriklerin müslümanlar hakkındaki faaliyetleri hakkında yeğenini haberdar etmekteydi. Özellikle Bedir’de ummadıkları bir hezimeti yaşayan müşriklerin intikam güdücü tavırları mektupla Medine’ye ulaştırılmıştır. Rasûlullah’ın (s) hazırlıklarında Abbas b. Abdülmüttalib’ten gelen mektup da etkili olmuş ve gerekli adımlar atılmıştır.

Hendek Gazvesi müslümanlar ile müşrikler arasında önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu savaştan sonra Mekke müşriklerinin direnci kırılmış, bir daha müslümanlar üzerine saldırmaya cesaret edememişlerdir. Müslümanların kararlı tavırları karşısında çaresiz kalmışlar, umduklarına nail olamamışlardır. Hendek Gazvesi'nde istedikleri sonucu alamayan müşriklerin durumu Ebû Süfyân tarafından Rasûlullah'a (s) yazılan bir mektuplarla dile getirilmiştir. Ebû Süfyân hem savaş esnasında hem de savaş sonrası olmak üzere Rasûlullah'a (s) iki mektup yazmıştır. Ebû Süfyân'ın Hendek Gazvesi öncesi bir mektup yazdığına dair bir rivayet olsa da merhum Hamidullah bu bilginin sahil olmadığını ifade etmiştir (Hamidullah, 1985, 72). Ebû Süfyân'ın savaş esnasında Hz. Peygamber'e gönderdiği mektup şöyledir:

"Senin adına Allahım! Lât ve Uzzâ'ya, [Esâf'a, Naile'ye ve Hübel'e] yemin ederim ki, bu topluluğumuzla sana geldim. Kökünüzü kazıyuncaya kadar, senden asla ayrılmak istemeyiz. Bizimle karşılaşmaktan hoşlanmadığını görüyorum. Çukur ve hendekler açmışsın. Acaba bunu sana kim öğretti? Buradan ayrılırsak, Uhud gibi bir gündenden haberiniz olsun. O gün kadınları alacağız." Hz. Peygamber bu mektuba şu şekilde cevap vermiştir:

"Muhammed Rasûlullah'tan, Ebû Süfyân bin Harb'e. Mektubun bana geldi. Eskiden beri gurur, seni Allah'tan uzak tutmuş. Bu topluluğunuzla bize geldiğini ve kökümüzü kazıyuncaya kadar ayrılmak istemediğinizi belirtmene gelince, bu, Allah'ın sana nasip etmeyeceği bir durum. Yaptığımız hendeği "kim sana öğretti?" sözüne gelince, seni ve arkadaşlarını öfkeden kudurtmak istediği için, bunu Allah bana ilham etti. Lât'ı, Uzzâ'yı, Esâf'ı, Nâile'yi ve Hübel'i kıracağım bir gün elbet gelecek, bunu o zaman sana hatırlatacağım" (Belâzürî, 1997, 1/428-429; Makrizî, 1999, 1/242-243; Hamidullah, 1985, 73-74). Hendek Gazvesi esnasında müşrikler beklemedikleri bir durumla karşılaşınca liderleri Ebû Süfyân mektuba başvurmuş ve Hz. Peygamber ile haberleşmiştir. Ancak ona cevap gecikmemiş Rasûlullah (s) anlayacağı dilden karşılık vermiştir.

Yirmi üç günlük (Apaydın, 1995, 122) bir kuşatmanın ardından emeline ulaşamayan Kureyş'in lideri Ebû Süfyân'ın çaresizliği ve serzenişleri savaş sonrası da devam etmiş, duygularının dile getiren başka bir mektubu Hz. Peygamber'e göndermiştir. Onu mektubu şu şekildedir:

"Bismike Allahümme! Ben Lât'a, Uzzâ'ya, yemin ederim ki; senin kökünü kazıyalım da bir daha seninle uğraşmayalım diye bütün topluluğumuzun, ordularımızın başında senin üzerine yürümüş, gelmişim! İyi bilirsin ki, ben Kureyşlilere ait bir ticaret kervanı üzerinde, Rabîğ'da, Ahyâ suyunun başında senin ashabınla karşılaşmıştım. Ashabın, çarpışmak için bizi kuşatmışlardı. Yaptığımız

savunma karşısında, oradan geçip gitmemize ister istemez razı olmuşlar, ben de Kureyş kervanının üzerinde kavmime varmış, kavuşmuştum. Ashabın bize yetişememiş, kavuşamamışlardı. Kavmimi yenilgiye uğrattığın vak'ada [Bedir'de] ben bulunamadım. Sonra, yurdunuzun ortasındaki Sevik'te sizinle cenk etmeye gittim. Adamlar öldürdüm, bir hurmalığı, ekini ve iki evi yaktım. Ondan sonra, Uhud'da bütün topluluğumuzun, ordumuzun başında seninle cenk ettim. Sizin bizi Bedir'de yendiğiniz gibi biz de orada sizi yenmiştik. Sonra, bütün topluluğumuzun ve ordumuzun başında, üzerinize yürüdük. Hendek günlerinde topluca karşımıza kim çıktı? Siz hep kalelerde korunmak, hendeklerin ardında siperlenmek yolunu tuttunuz!" Senin bizimle karşılaşmak istemediğini, dar yerlere ve hendeklere sığındığını Arapların bilmedikleri tedbirlere başvurduğunu gördüm! Ne olurdu, bunu sana kimin öğrettiğini de bir bilseydim? Arapların sığınmak olarak bildikleri şey, ancak mızrakların gölgesi ve kılıçlarının ağzıdır! Senin bu tutum ve davranışın, kılıçlarımızdan ve bizimle karşılaşmaktan kaçmak yolunu tutmaktan başka bir şey değildir. Eğer size tekrar döner gelirse, tarafımızdan size Uhud'daki gibi acı bir gün daha hazırlanmış olduğunu ve o günde kadınların açıldığını, serbest kılındığını göreceksiniz!" Görüldüğü üzere yaşamış oldukları acizliği dile getirip Rasûlullah'ı (s) töhmet altında bırakmak istemiş ancak alınan önlem ve tedbirlerle düşündüklerinin tersi bir durum başlarına gelmiştir.

Hz. Peygamber Ebû Süfyân tarafından gönderilen mektuba şu şekilde bir cevabî mektup yazdırmıştır:

"Muhammed Rasûlullah'tan Ebû Süfyân b. Harb'e! Yazdığım yazı bize geldi. Seni nefsin eskiden beri Allah'a karşı hep aldatıp duruyor. Ey Galib oğullarının ahmağı ve beyinsizi. Sen bütün topluluğunuzun ve ordunuzun başında bize geldiğini ve kökümüzü kazımadıkça da geri dönmeyeceğini hatırlatıyorsun! Bu öyle bir iştir ki, Allah senin ile yapmak istediğin o iş arasına giriyor ve bize de bir daha Lât ve Uzâ adını ağzına alamayacağın kadar güzel bir akıbet ve sonuç hazırlıyor. Yapmış olduğumuz hendek hakkında 'Bunu sana kim öğretti?' sözüne gelince; hiç şüphesiz, seni ve senin arkadaşlarını kızdırmak için, onu bana Yüce Allah ilham etti! Elbette ve elbette, sana öyle bir gün gelecektir ki, o gün bana karşı savunmak, korunmak, bir tarafa savuşup gitmek imkân ve fırsatını bulamayacaksın. Elbette ve elbette, sana öyle bir gün gelecektir ki, o günde Lât'ı, Uzâ'yı, İsaf'ı, Nâile'yi, Hübel'i kıracağım! Ve o gün, ben banları sana hatırlatacağım Ey Galib oğullarının akılsız ve beyinsizi" (Vâkıdî, 1984, 2/492-493; Belâzürî, 1997, 1/428-429; Makrizî, 1999, 1/74; Halebî, ts, 2/656; Hamidullah, 1985, 74; Köksal, 2010, 5-6, 108-110).

Rasûlullah (s) Hendek Gazvesi'nin sonunda Kureyş'in önde gelenlerinden biri olan Ebû Süfyân'dan mektup almış ve kendisine hak ettiği cevabı hem mektupla hem de savaş meydanında vermiştir. Belli ki Ebû

Süfyân beklemediği bir sistemle karşılaşınca mağlup olmanın da vermiş olduğu refleksiyle Rasûlullah'a (s) tehditkâr bir mektup yazmıştır. Ancak aldığı cevap onu ve müşrikleri nasıl bir sonun beklediğinin habercisi olmuştur. Burada şu hususu da belirtmek gerekir. Savaşlar devam etse de haberleşme ve iletişim devam etmiş, bazen verilmek istenen mesaj mektupla karşı tarafa iletilmiştir.

Hiz. Peygamber 6/628'de Abdurrahman b. Avf komutasında bir seriyye düzenledi. Rasûlullah (s), seriyyeyi göndermeden önce onlara bazı uyarı ve ikazlarda bulundu. Ayrıca İbn Avf'a şayet yöre halkı İslâm'ı kabul ederse kabile reisinin kızıyla evlenmesi yönünde tavsiyede bulundu. Abdurrahman b. Avf'ın komutasındaki seriyye bölgeye ulaştı. Halkı hristiyan olan Dûmetucendel'in lideri Asbağ b. Amr el-Kelbî müslümanlığı benimseyince kavmi de İslâm'a girdi. Abdurrahman b. Avf, Hiz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine kabile liderinin kızıyla evlenmek istediğini yazan bir mektubu Rasûlullah'a (s) gönderdi. Hiz. Peygamber cevabî mektupla Abdurrahman b. Avf'ın evliliğine onay verdi ve İbn Avf kabile liderinin kızıyla izdivaç etti (Vâkıdî, 1984, 2/561; İbn Sa'd, 1990, 2/68; İbn Hişâm, ts, 4/279-181; Belâzürî, 1997, 1/584-485). Hiz. Peygamber bazen şahsi meseleleri mektuplaşmalar yoluyla çözmüştür. Burada İbn Avf'ın evliliği ile alakalı durum her iki taraf arasında gerçekleşen mektuplar yoluyla hallolmuştur.

7/629 yılında Sümâme b. Usâl umre yapmak maksadıyla Yemâme'den Mekke'ye giderken Necid bölgesinde muhtemelen Kuratâ seriyyesine çıkan Muhammed b. Mesleme komutasındaki birlik tarafından esir edilip Hiz. Peygamber'e getirildi. Üç gün boyunca Rasûlullah'ın (s) yanında kaldı. Gördüğü iyi muamele karşısında İslâm'ı kabul etti. Müslüman olduktan sonra umre yapmak maksadıyla Mekke'ye gitti. Mekkeliler onun müslüman olduğunu öğrenince öldürmek istediler ancak Yemâme ile olan ticarî münasebetlerinden dolayı ona bir şey yapmadılar. Sümâme, Mekkelilerden gördüğü yakışsız tavırlardan dolayı, *"Dinlerin en hayırlısına girdim. Muhammed'in dinine uydum. Bundan sonra o izin verinceye kadar size Yemâme'den bir erzak tanesi bile gelmeyecek"* diyerek Mekkelilere meydan okuyup memleketine döndü. Söylediklerini uygulayan Sümâme, Mekke'yi zor durumda bıraktı. Kureyşlilere gıda ve hububat kapısı olan Yemâme'den erzak gelmez oldu ve kıtlık yaşanmaya başladı. Yaşanan gelişmelerin ardından Kureyşliler, Rasûlullah'a (s) şu şekilde bir mektup yazarak ondan yardım istediler:

"Sen hem akraba hukukunu gözetmeyi emretmekteisin! Hem de bizimle akrabalık bağlarını koparıp babaları kılıçtan geçirmekte, çocukları açlıktan

öldürmekteyin! Sümâme bizim yiyeceklerimizi kesti ve bizi zora soktu. Eğer sen yiyeceklerimizle aramıza gerilmemesi için ona bir yazı yazmayı uygun görürsen, yazıver" (İbn Hişâm, ts, 4/283; İbn Abdilber, 2002, 107; Köksal, 2010, 5-6/181, Asri Çubukçu, "Sümâme b. Üsâl", 38/131). Hz. Peygamber her ne kadar kendisini ve müslümanları memleketlerinden çıkarsalar da müşriklerden gelen mektuba kayıtsız kalmamış, onlara yardımcı olmuştur. O, Sümâme b. Üsâl'a kısa ve veciz bir mektup yazarak yaşanan sorunu çözmüştür. O, Sümâme b. Üsâl'a:

"Kavmimle yiyecekleri arasından çekil! Onların Yemâme'den erzak götürmelerine mani olma" (İbn Abdilber, 2002, 107; Köksal, 2010, 5-6/182). Hz. Peygamber insanlık söz konusu olduğunda hiçbir ön şart ve kabul olmadan gerekenleri ivedilikle yerine getirme hususunda hassas davranırdı. Mekke'de yaşayanlar her ne kadar müşrik olsalar da temel ihtiyaç söz konusu olduğu için Rasûlullah (s) açık tuttuğu iletişim kanalları aracılığıyla meseleyi ele almış ve zor durumda olanlara yardım elini uzatmıştır. Onun merhametini bilen Kureyşliler mektuplarında bu hususa dikkat etmişlerdi. Hz. Peygamber iletişime açık, ulaşılabilir bir durumda olduğundan kendisine müracaat edenlere şartsız, koşulsuz yardımcı olmuştur.

Hz. Peygamber İslâm'a davet amacıyla Sâsânî hakimiyetinde olan Bahreyn emiri Münzir b. Sâvâ'ya Alâ b. Hadramî aracılığıyla bir mektup göndermişti. Bu zât gelen mektubu olumlu karşılamış ve müslüman olmuştu (İbn Sa'd, 1990, 1/202; Belâzürî, 1987, 107,110,111; İbn Habîb, ts, 77; Ahmet Önkâl, "Münzir b. Sâvâ", 32/34-35). Müslümanlığı benimseyen Bahreyn emiri yönetimi altında olan insanlara karşı nasıl muamele yapacağına dair bilgi almak için Hz. Peygamber'e şu şekilde bir mektup göndermiştir. *"Ey Allah'ın elçisi, mektubunu Bahreyn, Hecer halkına okudum. Onlardan, İslamiyet'ten hoşlanıp müslüman olmak isteyenler, müslüman oldular. Bazıları ise müslüman olmak istemediler. Ülkemde, kendi dinlerinde kalan mecûsîler ve yahudiler de vardır. Bu hususta ne yapacağımı da bana bildir"* (İbn Kayyim el-Cevziyye, 1994-96, 3/692-693; Zürkanî, 1996, /33-34; Hamidullah, 1985, 146-148). Bahreyn emiri yönetmiş olduğu ahaliyle alakalı Hz. Peygamber'e müracaat etmiştir. Cevabî mektupta Rasûlullah (s) yapılması gerekenleri şu şekilde ifade etmiştir.

"Muhammed Rasûlullah'tan Münzir b. Sâvâ'ya! Allah'ın selamı üzerine olsun! Ben, sana olan hidayet nimetinden dolayı hamd ederim o Allah'a ki, Kendisinden başka hiçbir ilah yoktur! Ben, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna şahadet ederim! Mektubun bana geldi. kutup içindekileri dinledim. Ben sana Yüce Allah'ı ve O'nun buyruklarına göre

hareket etmeni hatırlatırım! Muhakkak ki, öğüt veren kişi, onunla kendisi de öğütlenmiş, sevabından yararlanmış olur. Elçilerime itaat eden ve onların buyruklarına uyan kişi, bana uymuş ve itaat etmiş olur. Onların öğütlerini dinleyen, beni dinlemiş olur. Elçilerim seni bana övüp ve hayırla andılar. Senin kavmin hakkındaki iltimasını, şefaatinin kabul ettim. Onlardan, müslüman olanları, müslüman oldukları şeylere bırak. Günahkâr olanların geçmişteki suçlarından, vazgeç. Onları geçmişlerinden suçlu tutma. İyi bil ki; sen iyi davrandıkça, seni işinden uzaklaştırmayız, sen vekilimiz olarak orada kalırsın. Her kim bizim namazımızı kılar, bizim kiblemize yönelir, bizim kestiklerimizi yerse, o müslümandır. Ona Allah'ın ve Resûlü'nün himayesi vardır. Kendisi, müslümanların sahip oldukları haklara sahip ve onların mükellef buldukları sorumluluklara mükellef olur. Bunu yapmayan kimsenin, Maâfirî elbisesi kıymetine göre cizye olarak bir dinar ödemesi gerekir. Selam ve Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun. Allah seni mağfired etsin" (Ebû Yusuf, 1979, 131-132; Belâzürî, 1987, 109-110; İbn Seyyidünnas, 1992, 2/352; İbn Kayyim el-Cevziyye, 1994-96, 3/292-293; Halebî, ts, 3/300; Köksal, 2010, 7-8/145-146). Hz. Peygamber kendisine gelen mektuba cevap vermiş, yapılması gereken hususları sıralamış, iletişimin canlı kalmasına özen göstermiştir. Mektuptan da anlaşılacağı üzere Münzir b. Sâvâ müslüman olduktan sonra sorumlulukların bilincinde hareket ederek çevresindeki insanların takdirini kazanmıştır. Rasûlullah (s) cevabi mektubunda bu hususa işaret etmiş, vazifelerini hatırlatmış ve kendisine hayır duasında bulunmuştur. Hz. Peygamber İslâm'a davet mektubuyla müslüman olan valiye yönettiği insanlarla ilgili tavsiyelerde bulunmuş, inanan inanmayan ayrımı yapmadan idareciliğe devam etmesi, müslüman olmayanlara cizye yükümlülüklerine göre davranmasını ifade etmiştir.

Sonuç

Mektup eski devirlerden beri kullanılan bir iletişim ve haberleşme aracıdır. Devletler karşılıklı olarak meselelerin çözümü için mektuplaşmışlar ve aralarında yaşanan gerilim ve gerginlikleri çözüme kavuşturma adına adımlar atmışlardır. Bazen mektuplar yoluyla önemli haberleri birbirine aktarmışlardır. Mektup ayrıca diplomasinin bir aracı olarak görülmüş, değişik sorunların çözümünde istifade edilen bir vasıta olmuştur. Yine mektuplar yoluyla birey ve devletler birbirleriyle iletişime geçerek haberleşmişlerdir.

Hz. Peygamber iletişime açık biriydi. O, kendisine gelen veya ulaşanlara cevap verdiği gibi bizatihi olarak kendisi de zaman zaman meramını ifade etmek için iletişimin canlı olmasına dikkat ederdi. Rasûlullah (s) dönemi dikkate alındığında mektup en etkili iletişim ve haberleşme

araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber değişik vesilelerle mektuplar yazdığını gibi kendisine de mektuplar yazılmıştır. Rasûlullah (s) devlet başkanı, vali ve komutanlar başta olmak üzere farklı kesimlere mektuplar göndermek suretiyle iletişime geçmiştir. Hz. Peygamber'in gönderdiği mektuplarına bakıldığında idari tasarruflar olduğu gibi bunların dışında yer alan hususlar ön plana çıkmaktadır. O, yazılarında çok uzun olmamak üzere vurgulamış olduğu hususları belirtmiş, gerekenlerin yapılması noktasında gerekli izahatlarda bulunmuştur.

Hz. Peygamber, risâlet görevine başladıktan sonra zaman zaman iletişim ve haberleşmede mektuptan istifa etmiştir. Rasûlullah'ın (s) mektuplarında sade bir dil kullanılmış, karşı tarafın kolayca anlayacağı bir üslup tercih edilmiş; karmaşaya meydan vermeden muhatapların durumları dikkate alınarak kaleme alınmıştır. Onun yazdığını mektuplarda emannâme, zekât gelirleri, toprak yönetimi, bazı ihtilafların çözümü, sınırların tespit ve tayini, savaş emirleri, esirlere yönelik uygulama, ganimetlerin pay edilmesi, düşmana yönelik uyarı ve ikazlar önemlidir. Hz. Peygamber bu sayede hem idari alan hem de sosyolojik gerçeklere dikkat etmiştir.

Mektup sadece Rasûlullah'ın (s) başvurduğu bir iletişim aracı değil aynı zamanda ona ulaşmak isteyenlerin de başvurduğu bir haberleşme yöntemi olmuştur. Değişik gerekçelerle ona derdini anlatmak isteyenler mektuba başvurmuşlardır. Kureyş müşrikleri Hudeybiye antlaşması sonrasında yaşadıkları sıkıntının giderilmesi için Rasûlullah'a (s) başvurarak çözüm yolu aramışlardır. O, kendisine gelen mektubun gereğini yapmak suretiyle gerekli adımların atılmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamber insanlarla münasebetini canlı ve diri tutmuştur. Onun muhatabı ister devlet başkanı ister komutan isterse müşrik olsun farklı olmamış iletişim açısından herkes onunla rahat bir şekilde irtibat kurmuştur. Rasûlullah (s) döneminin gözde iletişim ve haberleşme aracı olan mektubu etkili kullanarak ondan istifade etmiştir. Onun yararlandığı bu usul kendinden sonraki dönemde de kullanılmaya devam etmiştir.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ (Peygamberler ve Halifeler Tarihi)* sad. Metin Muhsin Bozkurt, 2 Cilt. İstanbul: Çile Yayınları, ts.
- Apaydın, Mehmet. *Rasûlullah'ın Günlüğü Medine Dönemi Yeni Kronolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Arslantaş, Nuh. *Hz. Peygamber Döneminde Yahudiler*, İstanbul: Kuramer, 2016.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-büldân*, thk. Abdullah Enîs et-Tebbâ', Ömer Enîs et-Tebbâ', Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyad Zirikli, 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l- Fikr, 1997.
- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *Delailü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sahibi's-şeria*, thk. Abdülmu'ti Kal'aci, 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988.
- Çubukçu, Asri, "Sümâme b. Üsâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38/131-132. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Dımaşkî, Muhammed b. Salih. *Sübülü'l-Hudâ ve'r-Reşâd fî Sîret-i Hayri'l-İbâd*, thk. Mustafa Abdülvahid v. dğr. 12 Cilt. Kahire, 1997.
- Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Tarihü'l-hamis fî ahvâli enfesi nefis*. 2 Cilt. Beyrut: Muessetu Şa'ban, ts.
- Halebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed, *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me mûn)*, 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Maârif, ts.
- Er, İbrahim Halil, *Hz. Peygamber'in Diplomatik İlişkileri ve Mektupları*, İstanbul: Mevsimler Kitap, 2020.
- Ebû Yusuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb. *Kitabü'l-Harâc*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1979.
- Hamidullah, Muhammed, *Mecmuatü'l-vesaiki's-siyasiyye li'l-ahdi'n-nebevi ve'l-hilafe*, 5. Basım. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1985.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, Ankara: İmaj İç ve Dış Ticaret A.Ş, 2003.

Fayda, Mustafa. "Senetü'l-Vüfûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 36/520-521. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Adil Mürşid, Ammam: Dârü'l-A'lam, 2002.

İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v. dğr., 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed. *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. İlse Lichtenstadter, Beyrut: Dârü'l-Âfâkı'l-Cedîde, ts.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânidi's-semâniye*. thk. Halid Abdurrahman b. Salim el-Bekr, 19 Cilt. Riyad: Dârü'l-Asîme, 1418.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ v. dğr., 4 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed. *Zadi'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, thk. Şuayb el-Arnaut, Abdülkadir Arnaut, 6 Cilt. 26. Basım. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994-96.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe, 4. Basım. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1969.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

İbn Seyyidünnas, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed. *Uyunü'l-eser fî fununi'l-megazi ve's-şemail ve's-siyer*, thk. Muhammed el-İdü'l-Hatrâvî, Muhyiddin Müstû, 2 Cilt. Medine: Dârü't-Türas, 1992.

Kalkaşendi, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ali b. Ahmed. *Subhü'l-a'sa fî smaati'l-inşa*, 14 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1922.

Kandemir, Yaşar, "Ebû Basîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10/101. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, Yaşar, "Muâz b. Cebel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30/336-338. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Keskin, İshak, "Hz. Muhammed'in Bir Mektubu - Satın Alınması Arşivcilik Bakımından Değeri", *Osmanlı Araştırmaları*, 19 (1999), 255-290,

Köksal, Mustafa Asım, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, 9

Cilt. İstanbul: Işık Yayınları, 2010.

Mahmudov, Elşad. *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.

Makrizî, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. *İmtai'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafede ve'l-metâ'*, tahkik ve talik. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

Önkal, Ahmet. "Münzir b. Sâvâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 32/34-35. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

es-Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî. *Vefai'l-vefa bi-ahbari dari'l-Mustafa*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 4 Cilt. 4. Basım. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984.

Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî, *Meğâzî Rasûlillah*. thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Riyad: Mektebetü't Terbiyeti'l-Arabî, 1981.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülük*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. 11 Cilt. 2. Basım. Mısır: Dârü'l-Mearif, 1968.

Vâkîdî, Muhammed b. Ömer. *Kitabu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones, 3 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1984.

Yalçınkaya, Mehmet Akif, *Arap Dili Açısından Hz. Peygamber'in Mektuplarının Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, Hüseyin Esat, 23 Cilt. 3. Basım. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1987.

Zürkanî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf. *Şerhu ala mevahibi'l-ledüniyye [bi'l-minahi'l-Muhammediyye]=İşrâku meşâbahi's-sîreti'n-nebeviyye bi-meczi esrari'l-mevahibi'l-ledüniyye*, zabatahu ve sahhahahu. Muhammed Abdülaziz el-Halidî, 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.